

In veteri co-
dice D. Pe-
tri Pithei.
Incipit tra-
ctatus Ori-
genis in
Cantica
Canticorum
à Rufino
translatum
in Latinum.

ORIGENIS IN CANTICA CANTICORUM HOMILIARUM QUATUOR

PRÆFATIO.

EPITHALAMIUM libellus, id est, nuptiale carmen, in modum mihi videtur dramatis à Salomone conscriptus: quem cecinit instar nubentis sponsæ, & erga sponsum suum, qui est sermo Dei, cœlesti amore flagrans. Adamavit enim eum, sive animam quæ ad imaginem ejus facta est, sive Ecclesiam. Sed & magnificus hic ipse atque perfectus sponsus, quibus verbis usus sit ad conjunctam sibi animam vel Ecclesiam, hæc ipsa scriptura nos docet. Sodales quoque sponsæ adolescentulæ, cum ipsa sponsa posita, quæ dixerint, quæque etiam amici ac sodales sponsi: ex eodem nihilominus libro, qui Cantica canticorum intulatur cognoscimus. Possibilitas enim data est etiam ipsis amicis sponsi aliqua dicere: ea duntaxat quæ audierant ab ipso sponso, latentes de conjunctione sponsæ. Fitergo sermo ab ipsa sponsa, non solum ad sponsum, sed etiam ad adolescentulas: & rursum sponsi sermo, non tantummodo ad sponsam, sed etiam ad amicos dirigitur sponsi. Et hoc est quod supra diximus, carmen nuptiale in modum dramatis esse conscriptum. Drama enim dicitur, multarum personarum cantilena: ut in scenis agi fabula solet, ubi diversæ personæ introducuntur, & aliis accedentibus, aliis etiam discedentibus, à diversis & ad diversos, textus narrationis expletur. Quæ singula suo ordine scriptura hæc continet, totumque corpus ejus, mysticis formatur eloquiis. Sed primo scire nos oportet, quoniam sicut puerilis ætas non movetur ad amorem possibilem: ita nec ad capiendum quidem verba hæc, parvula & infantilis interioris hominis ætas admittitur: illorum scilicet qui lacte in Christo aluntur, non cibo forti, & qui nunc primum rationabile, & sine dolo lac concupiscunt. In verbis enim Cantici Canticorum ille cibus est, de quo dicit Apostolus: Perfectiorum autem est solidus cibus. Et tales requirit auditores, qui pro possibilitate sumendi, exercitatos habeant sensus ad discretionem boni & mali. Et quidem parvuli quos diximus: si veniant ad hæc loca, potest fieri ut nihil quidem ex hac scriptura proficiant: nec tamen valde lædantur, vel ipsa quæ scripta sunt legentes, vel quæ ad explanationem eorum dicenda sunt recedentes. Si verò aliquis accesserit, qui secundum carnem tantummodo vir est: huic tali non parum ex hac scriptura discriminis periculi que nascetur. Audire enim pure, & castis auribus amoris nomina nesciens, ab interiori homine ad exteriorem & carnalem virum, omnem deflectet auditum: & à spiritu convertetur ad carnem: nutritique in semetipso concupiscentias carnales, & occasione divinæ scripturæ commoveri & incitari videbitur ad libidinem carnis. Ob hoc ergo moneo, & consilium do, omni qui nondum carnis & sanguinis molestiis caret, neque ab affectu naturæ materialis abcedit: ut à lectione libelli hujus, eorumque quæ in eo dicuntur, penitus temperet. Aiunt enim observari etiam apud Hebræos, quod nisi quis ad ætatem perfectam maturamque pervenerit, libellum hunc ne quidem in manibus tenere permittatur. Sed & illud ab eis accepimus custodiri. Quandoquidem moris est apud eos: omnes scripturas à doctoribus & à sapientibus tradi pueris: simul & eas quas *δυσκόποις* appellant: ad ultimum quatuor ista reservari: id est, principium Genesim, in quo mundi creatura describitur: & Ezechielis Prophetæ principia, in quibus de Cherubim refertur: & finem, in quo templi edificatio continetur: & hunc Cantici Canticorum librum. Igitur necessarium mihi videtur antequam ad ea quæ in hoc libello scripta sunt

discutienda veniamus, de amore prius ipso, qui est scripturæ hujus causa præcipua, pauca differere: & post hæc de ordine librorum Salomonis, in quibus hic liber tertio loco positus videtur. Tum etiam de attributione libelli ipsius: cur Canticum Canticorum superscriptus sit: atque etiam quomodo dramatis in modum, & tamquam fabula quæ in scenis personarum immutatione agi solet, videatur esse compositus. Apud Græcos quidem plurimi eruditorum virorum volentes investigare veritatis indaginem, de amoris natura, multa ac diversa etiam dialogorum stylo scripta protulerunt: conantes ostendere non aliud esse amoris vim, nisi quæ animam de terris ad fastigia cœli celsa perducat: nec ad summam posse beatitudinem perveniri, nisi amoris desiderio provocante. Sed & quæstiones de hoc quasi in conviviiis propositæ referuntur: inter eos puto inter quos non ciborum, sed verborum convivium gerebatur. Alii verò etiam artes quasdam quibus amor hic in anima gigni vel augeri posse videatur, conscriptas reliquerunt. Sed has artes carnales homines, ad vitiosa desideria & culpabilis amoris ministeria traxerunt. Non ergo mirum sit, si & apud nos, ubi quanto plures simplices, tanto plures & imperitiores videntur, difficilem diximus, & periculo proximam de amoris natura disputationem: cum apud Græcos qui eruditi & sapientes videntur, fuerint tamen aliqui qui de his non ita acceperint, ut scriptum est: sed occasione eorum quæ de amore dicta sunt, in lapsus carnis, & in impudicitie præcipitia corruerunt: sive ex his quæ scripta erant, ut supra memoravimus, admonitiones quasdam & incitamenta sumentes: sive incontinentiæ suæ velamen, scriptis veterum præferentes. Ne ergo & nos tale aliquid incurramus, ea quæ à veteribus bene & spiritaliter scripta sunt, vitiose & carnaliter advertentes, tam corporis, quam animæ nostræ palmas protendamus ad Deum: ut Dominus qui dedit verbum evangelizantibus virtute multa, donet & nobis in virtute sua verbum, quod possimus ex his quæ scripta sunt, intellectum sanum & ad ædificationem pudicitie aptum, vel nomini ipsi, vel naturæ amoris ostendere. In principio verborum Moyse, ubi de mundi conditione conscribitur, duos invenimus homines creatos referri: Primum ad imaginem & similitudinem Dei factum. Secundum è limo terræ factum. Hoc Paulus Apostolus bene sciens, & ad liquidum in his eruditus, in suis litteris apertius & evidentius binos esse, & per singulos quosque homines scripsit. Sic enim dixit: Nam si is qui foris est homo noster, corrumpitur: sed ille qui intus est, renovatur de die in diem. Et iterum: Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: & his similia quanta conscribit? Unde puto neminem jam debere dubitare quod Moyse de duorum hominum factura vel figmento scripserit in principio Genesim: cum videat Paulum, qui melius utique quam nos intelligebat ea quæ à Moyse scripta sunt, duos homines esse per singulos quosque dicentem: quorum unum, id est, interiorem, renovari per singulos dies memorat. Alium verò, id est, exteriorem, in quibusdam sanctis, & talibus qualis erat Paulus, corrumpi perhibet & infirmari. Quod si alicui videbitur de hoc adhuc aliquid dubitandum, in locis propriis melius explanabitur. Nunc autem propter quid memoriam fecerimus interioris & exterioris hominis, profequamur. Ostendere enim ex his volumus, quod in scripturis divinis per homonymas, id est, per similes appellationes, imò per ea-

dem vocabula, & exterioris hominis membra, & illius interioris hominis partes affectualesque nominantur: eaque non solum vocabulis, sed & rebus ipsis sibi invicem comparantur. Verbi gratia: Vetatur aliquis esse puer secundum interiorem hominem, quem possibile est crescere, & ad ætatem juvenis adduci: atque inde succedentibus incrementis, pervenire ad virum perfectum, & effici patrem. His autem nominibus uti volumus, ut consona divinæ scripturæ, illi scilicet quæ ab Joanne scripta est, vocabula poneremus. At enim ille: Scripsi vobis pueri, quoniam cognovistis Patrem. Scripsi vobis, patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est. Scripsi vobis juvenes, quoniam fortes estis, & per verbum Dei quod manet in cælo, vicistis malignum. Evidens utique est, nec ab ullo arbitror omnino dubitari, quod pueros hic Joannes, vel adolescentes, vel juvenes, vel etiam patres, secundum animæ, non secundum corporis appellet ætatem. Sed & Paulus dicit in quodam loco: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. In Christo autem parvuli, proculdubio secundum animæ, non secundum carnis nominantur ætatem. Denique idem Paulus etiam in alio loco ait: Cum essem parvulus, loquebar sicut parvulus: sicut parvulus sapiebam, sicut parvulus cogitabam. Cum autem factus sum vir, destruxi quæ erant parvuli. Et iterum alibi dicit: Donec occurramus omnem in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Scit enim occurrentes esse omnes qui credunt, in virum perfectum, & in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Igitur sicut hæc quæ memoravimus ætatum nomina, eisdem vocabulis & exteriori homini ascribuntur & interiori: ita invenies etiam membrorum nomina corporalium transferri ad animæ membra, seu potius, efficientiæ hæc animæ, affectusque dicendi sunt. Dicitur ergo in Ecclesiaste: Sapientis oculi in capite ejus. Item in Evangelio: Qui habet aures audiendi, audiat. In Prophetis quoque, sermo Domini qui factus est in manu Prophetæ Jeremiam, sive alterius cujuslibet. Simile est etiam illud quod ille ait: Pes autem tuus non offendit. Et iterum: Mei autem paulominus moti sunt pedes. Evidenter quoque & venter animæ designatur: ubi dicitur: Domine, à timore tuo in utero concepimus. Nam inde quis dubitet, cum dicitur: Sepulchrum patens est guttur eorum: Et iterum: Præcipita Domine, & divide linguas eorum. Sed & id quod scriptum est: Dentes peccatorum contrivisti. Et iterum: Contere brachium peccatoris & maligni. Et quid opus est me de his plura colligere, cum abundantissimis testimoniis scripturæ divinæ repleta sint. Ex quibus evidenter ostenditur, membrorum hæc nomina, nequaquam corpori visibili aptari posse, sed ad invisibilis animæ partem virtutesque debere revocari: quoniam & vocabula quidem habent similia. Apertè autem & sine ulla ambiguitate, non exterioris, sed interioris hominis significantias gerunt. Est ergo materialis hujus hominis, qui & exterior appellatur cibus, potusque naturæ suæ cognatus, corporeus iste scilicet & terrenus. Similiter autem & spiritualis hominis ipsius, qui & interior dicitur, est proprius cibus, ut panis ille vivus qui de cælo descendit. Sed & potus ille est ex illa quam promittit Jesus dicens: Quicumque biberit ex hac aqua quam ego do ei, non sitiet in æternum. Sic ergo per omnia similitudo quidem vocabulorum secundum utrumque hominem ponitur: rerum verò proprietas unicuique discreta servatur, & corruptibili corruptibilia præbentur: incorruptibili verò incorruptibilia proponuntur. Unde accidit, ut simpliciores quidem nescientes distinguere ac discernere quæ sint quæ in scripturis divinis interiori homini: quæ verò exteriori deputanda sint, vocabulorum similitudinibus falsi, ad ineptas quasdam fabulas, & figmenta inania se contulerint; ut etiam post resurrectionem cibus corporalibus utendum crederent, potumque sumendum, non solum ex illa vite vera, & vivente in sæcula, verum & ex his visibus ligni: sed de his aliis videbimus. Nunc ergo ut præcedenti observatione distinximus: Est quidem secundum interiorem hominem, alius sine filiis & sterilibus: alius verò abundans in filiis: secundum quod & illud ad verum dictum: Sterilis peperit septem, & secunda in filiis infirmata est. Et ut in benedictionibus dicitur: Non erit in vobis sine filiis, & sterilis. Igitur si hæc ita se habent, sicut dicitur aliquis carnalis amor quem & cupidinem appellaverunt poetæ, secundum quem qui amat, in carne seminat: ita est & quidam spiritualis amor, secundum quem ille interior homo amans, in spiritu seminat. Et ut evi-

denrius dicam: Si quis est qui portat adhuc imaginem terreni secundum exteriorem hominem, agitur cupidine & amore terreno: qui verò portat imaginem cœlestis secundum interiorem hominem, agitur cupidine & amore cœlesti. Amore autem & cupidine cœlesti agitur anima, cum perfecta pulchritudine & decore verbi Dei, speciem ejus adamaverit, & ex ipso telum quoddam, & vulnus amoris acceperit. Est enim verbum hoc imago, & splendor Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: in quo creata sunt omnia quæ in cœlis sunt, & quæ in terris, sive visibilia, sive invisibilia. Igitur si quis potuerit capaci mente conjicere, & considerare horum omnium quæ in ipso creata sunt decus & speciem: ipsa rerum venustate percussus & splendoris magis nescientia cœu jactulo, ut ait Propheta, electo terebratus: salutare ab ipso vulnus accipiet, & beato igne amoris ejus ardebit. Oportet etiam nos illud scire, quod illicitus amor est contra legem: sicut accidere potest homini exteriori: verbi gratia, ut non sponfam, vel conjugem amet, sed aut meretricem aut adulteram: ita & interiori homini, hoc est, animæ accidere potest amor non in legitimum sponsum, quem diximus esse verbum Dei, sed in adulterum aliquem & corruptorem. Quod sub hac eadem figura evidenter declarat Ezechiel Propheta, ubi Oollam & Oolibam introducit sub specie Samariæ & Jerusalem, adulterio amore corruptas: sicut locus ipse scripturæ prophetice ostendit volentibus plenius scire. Exarsescit autem etiam hic spiritualis amor animæ aliquando quidem, ut edocuumus, erga aliquos spiritus nequitie: aliquando erga Spiritum sanctum, & verbum Dei qui est sponsus fidelis, & eruditæ animæ vir dicitur: & cuius ipsa sponsa in hac præcipue scriptura, quæ habetur in manibus, nominatur: sicut præstante Domino plenius ostendemus cum verba ipsius libelli explanare cœperimus. Videtur autem mihi quod divina scriptura volens cavere ne lapsus aliquis legentibus sub amoris nomine nasceretur, pro infirmioribus quibusque eum qui apud sapientes sæculi Cupido seu amor dicitur, honestiori vocabulo charitatis vel dilectionem nominasse. Verbi gratia, ut cum dixit de Isaac: Et accepit Rebeccam, & facta est ei uxor, & dilexit eam. Et iterum de Jacob & Rachel similiter dicit scriptura: Rachel autem erat decora oculis, & pulchra facie, & dilexit Jacob Rachel, & dixit: serviam tibi septem annis pro Rachel filia tua juniore. Evidentius autem immutatus usus vocabuli hujus apparet in Amnon, qui adamavit sororem suam Thamar, Scriptum est enim: Et factum est post hæc, & erat Absalon filio David soror, decora facie valde, & nomen ei Thamar, & dilexit eam Amnon filius David. Dilexit posuit, pro adamavit. Et tribulabatur inquit, Amnon ita ut infirmaretur propter Thamar sororem suam: quoniam virgo erat, & grave videbatur in oculis Amnon facere ei aliquid. Et post pauca de violentia quam intulit Amnon Thamar sorori suæ, ita dicit scriptura: Et noluit Amnon audire vocem ejus: sed invaluit super eam, & humiliavit eam, & dormivit cum ea, & odit eam odio Amnon magno valde, quoniam majus erat odium quo oderat eam, quam dilectio qua dilexerat eam. Et in his ergo & in pluribus aliis locis, invenies scripturam divinam refugisse amoris vocabulum, & charitatis dilectionisque posuisse. Interdum (licet raro) proprio tamen vocabulo amorem nominat, & invitatur ad eum atque incitat animas, ut cum dicit in Proverbiis de sapientia: Adama eam, & servabit te: circumda eam, & exaltabit te: honora eam, & complectetur te. Sed in eo libello, qui dicitur sapientia Salomonis, ita scriptum est de ipsa sapientia: Amator factus sum decoris ejus. Arbitror autem quod ubi nulla lapsus videbatur occasio, ibi tantum nomen amoris inseruit. Quid enim passibile, aut quid indecorum possit aliquis advertere in amore sapientie, vel in eo qui se amatorem profiteatur esse sapientie? Nam si dixisset, quia adamavit, vel Isaac Rebeccam, vel Jacob Rachel, passio utique aliqua indecora per hæc verba erga sanctos Dei homines potuisset intelligi: apud eos præcipue qui nesciunt à litera conscendere ad spiritum. Apertissimè autem in hoc ipso libello qui habetur in manibus, amoris nomen, charitatis vocabulo permutatum est, in eo ubi dixit: Adjuravi vos filii Jerusalem, si inveneritis fratrualem meum, ut annuncietis ei, quia vulnerata charitatis ego sum: pro eo utique ut diceret, Amoris ejus celo percussa sum. Nihil ergo interest in scripturis divinis, utrum charitas dicatur, an amor, vel dilectio, nisi quod tantum nomen charitatis extollitur, ut etiam ipse Deus charitas appelletur, sicut Joannes dixit: Charissimi, diligamus

invicem, quia charitas ex Deo est: & omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum: qui autem non diligit, non cognoscit Deum: quia Deus charitas est. Et quamvis alterius temporis sit dicere aliquid de his quae exempli causa ex Joannis Epistola protulimus: tamen breviter etiam aliqua perstringere, non est visum absurdum. Diligamus, inquit, invicem: quia charitas ex Deo est. Et post pauca: Deus charitas est: in quo ostendit & ipsum Deum charitatem esse, & iterum eum qui ex Deo est, charitatem esse. Quis autem ex Deo est, nisi ille qui dicit: Ego ex Deo exivi, & veni in hunc mundum? Quod si Deus Pater charitas est, & Filius charitas est: charitas autem & charitas unum est, & in nullo differt: consequenter ergo pater & filius, unum bene dicuntur, & ideo convenienter Christus, sicut sapientia, & virtus, & justitia, & verbum, & veritas, ita & charitas dicitur. Et ideo dicit scriptura: Quia si charitas manet in vobis, Deus in vobis manet. Deus autem, id est, pater & filius: qui & veniunt ad eum qui perfectus in charitate est, secundum verbum Domini & Salvatoris dicentis: Ego & pater veniemus ad eum, & mansionem faciemus apud eum. Sciendum ergo est, quod haec charitas quae Deus est, cum in aliquo fuerit, nihil terrenum, nihil materiale, nihil corruptibile diligit. Contra naturam namque est ei corruptibile aliquid diligere, cum ipsa sit incorruptionis fons. Ipsa est enim sola quae habet immortalitatem. Siquidem Deus charitas est, qui solus habet immortalitatem, lucem habitans inaccessibilem. Quid autem aliud immortalitas, nisi vita aeterna est, quam daturum se promittit Deus credentibus in ipsum solum verum Deum, & quem misit Jesum Christum Filium ejus? Propterea ergo in primis & ante omnia hoc amabile, & placitum dicitur esse Deo, ut quis diligat Dominum Deum suum, ex toto corde suo, & ex tota anima sua, & ex totis viribus suis. Et quia Deus charitas est, & filius qui ex Deo est, charitas est: sui simile aliquid requirit in nobis, ut per hanc charitatem quae est in Christo Jesu, qui est charitas, velut cognata quadam per charitatis nomen affinitate sociemur, sicut & ille qui jam conjunctus ei dicebat: Quis nos separabit à charitate Dei quae est in Christo Jesu Domino nostro? Haec autem charitas, omnem hominem proximum diligit. Ob hoc enim arguit Salvator quemdam, qui opinabatur quod iusta anima erga eam quae iniquitatibus involuta est, propinquitatis jura non fervet, & ista de causa texuit istam Parabolam, quae dicit, quod in latronem incidit quidam dum descendit ab Jerusalem in Jericho, & culpam quidem sacerdotem ac levitam, qui videntes feminam praeiterunt: amplectitur autem Samaritanum qui misericordiam fecerit, & hunc fuisse ei proximum, ipsius qui proposuerat responsione firmavit, & ait ei: Vade, & tu fac similiter. Etenim natura omnes nobis invicem proximi sumus. Operibus vero charitatis, sit proximus ille, qui potest bene facere ei qui non potest. Unde & Salvator noster factus est proximus nobis, nec pertransivit nos cum semineces ex latronum vulneribus jaceremus. Igitur sciendum est Dei charitatem semper ad eum tendere à quo & originem duxit, & ad proximum respicere cum quo participium gerit, utpote similiter creatum in corruptione. Sic ergo quaecumque de charitate scripta sunt, quasi de amore dicta suscipie, nihil de nominibus curans: eadem namque in utroque virtus ostenditur. Quod si quis dicat: quia & pecuniam, & meretricem, & alia similiter mala eodem vocabulo quod à charitate duci videtur, diligere appellamur: sciendum est in his non proprie, sed abusive charitatem nominari. Sicut verbi gratia, & Deus, nomen principaliter in eo est: ex quo omnia, & per quem omnia, & in quo omnia: quod utique aperte, virtutem & naturam trinae singularitatis denunciat. Secundo vero in loco, & (ut ita dixerim abusive) deos dicit scriptura etiam illos ad quos sermo Dei sit, sicut confirmat Salvator in Evangeliiis. Sed & caelestes virtutes sub hoc nomine appellari videntur, dum dicitur: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicavit. Tertio vero in loco, jam non abusive, sed falso dii gentium demones appellantur, cum dicit scriptura: Omnes dii gentium demonia. Itaque & primum charitatis nomen in Deo est: Propter quod jubemur diligere Deum ex toto corde nostro, ex tota anima nostra, & ex totis viribus nostris: utpote eum à quo habemus hoc ipsum, ut diligere possimus. In ipso jam sine dubio continetur: ut & sapientiam, & justitiam, & pietatem, & veritatem, omnesque virtutes pariter diligamus. Unum enim atque idem est diligere Deum, & diligere bona. Secundo in loco quasi abusive & inde deriva-

to nomine, etiam proximum diligere jubemur tanquam nos ipsos. Tertium vero est quod falso sub charitatis titulo nominatur: diligere vel pecuniam, vel voluptates, vel omne quicquid ad corruptelam pertinet & errorem. Non ergo interest, utrum amari dicatur Deus, an diligi. Nec puto quod culpam possit, si quis Deum, sicut Joannes charitatem, ita ipse amorem nominet. Denique memini aliquem sanctorum dixisse, Ignatium nomine, de Christo: Meus autem amor crucifixus est: nec reprehendi eum pro hoc dignum judico. Sciendum autem quod omnis qui vel pecuniam diligit, vela quae in mundo sunt materiae corruptibilis, virtutem charitatis quae ex Deo est, ad terrena & ad caduca deducit: & rebus Dei abutitur ad ea quae non vult Deus. Non enim Deus dilectionem horum, sed usum hominibus dedit. Haec autem paulo latius discussimus, volentes de natura charitatis & amoris apertius attentiusque distinguere, ne forte quoniam scriptura dicit: quia Deus charitas est: omne quod diligitur etiam si corruptibile sit, ex Deo esse, & hoc charitas & dilectio putaretur: Sed ostenditur: res quidem Dei & munus ejus esse charitas: non tamen semper ab hominibus ad ea quae Dei sunt, & quae Deus vult, opus ejus assumi. Sed & hoc scire oportet, quod impossibile est ut non semper humana natura aliquid amet. Omnis namque qui ad id aetatis venerit, quam pubertatem vocant, amat aliquid: seu minus recte, cum amat quae non oportet: seu recte & utiliter, cum amat quae oportet. Verum nonnulli hunc amoris affectum qui animae rationabili insitit, beneficio conditoris, aut ad amorem pecuniae trahunt, & avaritiae studium: aut erga gloriam captandam, & sunt inanis gloriae cupidi: aut erga scorta sectanda, & inveniuntur impudicitiae libidinisque captivi: aut ad alia his similia, virtutem tantum boni hujus effundunt. Sed & cum erga diversas artes amor iste ducitur quae manu ministrantur, aut per studia praesentis vitae non solum necessaria: ut verbi gratia dixerim, erga artem palaestricam, vel cursus exercitia: aut certe etiam erga geometricam, vel musicam, vel arithmeticam confertur atque ad alias vel hujusmodi disciplinas: nec sic quidem mihi videtur usus ejus probabiliter sumi. Si enim quod bonum est, hoc & probabile est: bonum autem proprie non erga usus corporeos, sed in Deo primum & animi virtutibus intelligitur: consequenter ille amor probabilis est, qui Deo & animae virtutibus coaptatur. Et hoc ita se habere, definitio ipsius salvatoris ostenditur: ubi interrogatus à quodam, quod esset mandatum omnium majus & primum in lege: respondit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis. Secundum vero simile est illi: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Adjecit: In his duobus mandatis omnis lex pendet & Propheta: ostendens per haec duo iustum amorem legitimumque consistere: atque in his universam legem, Prophetaeque pendere. Sed & quod ait: Non adulterabis, non occides, non furtum facies, non falsum testimonium dices: & si quod aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, in quo ait: Diliges proximum tuum sicut teipsum: quod hoc modo facilius explanabitur. Ponamus, verbi gratia, mulierem amore alicujus viri ardentem, cupientemque in consortium ejus accipi: nonne omnia ita ager, & omnes motus suos ita temperabit, ut sciat illi placere quem diligit: ne forte si in aliquo contra voluntatem illius egerit, consortia ejus vir ille optimus refuset atque spernet? Poteritne haec mulier quae erga amorem viri illius toto corde, tota anima, totisque viribus fervet, aut adulterium committere, quae non noverit amare pudicitiam: aut homicidium, quae eum noverit mitem: aut furtum, quae ei sciat liberalitatem placere: aut concupiscet aliena, quae omnes suas concupiscentias erga amorem viri illius habeat occupatas? Si ergo in charitatis perfectione & omne mandatum instaurari dicitur, & legis virtus prophetarumque pendere. Propter istud charitatis vel amoris bonum, sancti nec in tribulatione angustiantur, nec aperiati exaportantur, nec dejecti pereunt: sed quod in praesenti est momentaneum, & leve tribulationis eorum, supra modum aeternum gloriae pondus operatur in illis. Non enim omnibus, sed Paulo, & his qui ei similes sunt, praesens haec & momentanea ac levis dicitur tribulatio: quia perfectam charitatem Dei in Christo Jesu per Spiritum sanctum habent in corde suo diffusam. Sic denique & Jacob Patriarcham amor Rachel per septem annos continuos in laboribus positum, diurni aestus, & nocturni frigoris ultionem sentire non sivit. Sic ipsum Paulum vi amore hujus incensum, audito dicentem: Charitas omnia patitur, omnia credit, omnia spe-

rat, omnia tolerat: charitas nunquam cadit. Nihil ergo est quod non toleret, qui perfecte diligit. Plura autem quando non toleramus: certum quod ob hoc, quia charitatem, quae omnia tolerat, non habemus. Et si non ferimus aliqua patienter: idcirco est, quia charitas nobis deest, quae omnia patitur. In luctamine quoque eo quod est nobis adversus diabolum, quod frequenter cadimus, non dubium est quin ob hoc fiat, quod non est in nobis charitas illa, quae nunquam cadit. Hunc ergo amorem loquitur praesens scriptura: quo erga Verbum Dei, anima beata uritur & inflammatur: & istud epithalamium carmen per Spiritum canit, quo Ecclesia sponsa caelesti Christo conjugitur ac sociatur, desiderans misceri ei per verbum: ut concipiat ex eo, & salvari possit per hanc castam filiorum generationem, cum permanserit in fide & castitate cum sobrietate: ut pote concepti ex semine quidem Verbi Dei, editi vero genitrici, vel ab immaculata Ecclesia, vel ab anima, nihil corporeum, nihil materiale requirentes: sed solo Verbi Dei amore flagrante. Haec interim nobis ad praesens de amore vel charitate, quae in epithalamio hoc Cantici Canticorum refertur, occurrere potuerunt: Sed sciendum est, tam multa esse, quae dici debeant de charitate hac, quanta & de Deo: siquidem ipse est charitas. Scit enim nemo Patrem, nisi filius, & cui voluerit filius revelare. Similiter autem etiam ipsum filium, quoniam & ipse charitas est: nemo scit, nisi Pater, & secundum hoc quod charitas dicitur. Solus autem Spiritus sanctus est, qui ex patre procedit: & ideo scit quae in Deo sunt: sicut Spiritus hominis scit, quae in homine sunt. Hic ergo paraclitus spiritus veritatis, qui de patre procedit, circuit querens, si quis inveniat dignas & capaces animas: quibus revelet magnitudinem charitatis hujus, quae ex Deo est. Nunc ergo jam ipsum Deum Patrem, qui charitas est invocantes, per eam quae ex ipso est charitatem, etiam ad reliqua discutienda veniamus, & tentemus primum de eo requirere quid illud sit, quod cum tria volumina Ecclesia Dei à Salomone scripta susceperit, primus ex ipsis Proverbiorum liber positus sit: secundus is qui Ecclesiastes appellatur: tertio vero in loco Cantici Canticorum volumen habeatur. Quae ergo nobis occurrere possunt in hoc loco, ista sunt. Generales disciplinae, quibus ad rerum scientiam pervenitur, tres sunt: quas Graeci ethicam, physicam, & theoreticam appellaverunt: nos has dicere possumus moralem, naturalem & inspectivam. Nonnulli sane apud Graecos, etiam Logice, quam nos rationalem possumus dicere, quarto in numero posuere. Alii non extrinsecus eam: sed per has tres, quas supra memoravimus disciplinas, innoxam confertamque per omne corpus, esse dixerunt. Est enim Logice, & velut nos dicimus, rationalis: quae verborum dictorumque videtur continere rationes, proprietatesque, & improprietates, genera; & species, & figuras singulorum quoque; edocere dictorum: quam utique disciplinam non tam separari quam inferi ceteris convenit & intexi. Moralis autem dicitur, per quam mos vivendi honestus aptatur, & instituta ad virtutum tendentia preparantur. Naturalis dicitur, ubi universalemque rei natura discutitur, quo nihil contra naturam generatur in vita: sed unumquodque his visibus depreetur, in quos à creatore productum est. Inspectiva dicitur, qua supergressi visibilia, de divinis aliquid & caelestibus contemplantur, eaque sola mente intuemur, quoniam corporeum supergrediuntur aspectum. Haec ergo ut mihi videtur, sapientes quique Graecorum sumpta à Salomone, utpote qui aetate & tempore longe ante ipsos prior, ea per Dei Spiritum didicisset, tanquam propria inventa protulerunt: & institutionum suarum voluminibus comprehensa, posteris tradenda reliquere. Sed haec, ut diximus, Salomon ante omnes invenit, & docuit per sapientiam quam accepit à Deo, sicut scriptum est: Et dedit Deus prudentiam Salomoni, & sapientiam multam valde, & latitudinem cordis, sicut arenam, quae est ad oram maris: & multiplicata est in eo sapientia super omnes antiquos filios hominum, & super omnes sapientes Aegypti. Salomon ergo tres istas quas supra diximus generales esse disciplinas: id est, moralem, naturalem, & inspectivam, distinguere ab invicem ac discernere volens, tribus eas libellis edidit: suo quoque ordine singulis consequenter aptatis. Primo ergo in Proverbii moralem docuit locum, succinctis ut decuit, brevibusque sententiis vitae instituta componens. Secundum vero, quae naturalis appellatur, comprehendit in Ecclesiaste, in quo multa de rebus naturalibus differens: & inania ac vana ab utilibus necessariisque fecernens, relinquendam vanitatem monet, & utilia rectaque sectanda. Inspectivam

quoque locum in hoc libello tradidit, qui habetur in manibus: id est, in Cantico Canticorum, in quo amorem caelestem divinorumque desiderium incurit animae sub specie sponsae ac sponsi, charitatis & amoris viis perveniendum docens ad consortium Dei. Hoc vero eum verae philosophiae fundamentum ponentem, & ordinem disciplinarum institutionumque condentem, quod non latuerit, neque ab eo adjectus sit, etiam rationalis locus evidenter ostendit in principio statim Proverbiorum suorum. Primo omnium per hoc ipsum, quod Proverbia attulavit libellum suum: quod utique nomen significat aliud quidem palam dici, aliud vero intrinsecus indicari. Hoc enim & communis usus proverbiorum docet, & Joannes in Evangelio Salvatorem ita scribit dicentem: Haec in proverbii locutus sum vobis: veniet hora, cum jam non in proverbii loquar vobis: sed manifeste de patre annunciam vobis. Haec interim in ipsa tituli inscriptione. In sequenti vero statim subjungit discretionem sermonis, & distinguuntur scientiam à sapientia, & à sapientia disciplinam: & intellectum verborum aliud ponit, & prudentiam dicit in eo esse, ut excipere quis possit verborum veritatem. Distinguit etiam justitiam veram à directione iudicii: sed & astutiam nominat quandam his quos imbut necessitatem: illam credo, per quam sophismatum intelligi ac declinari possit arguta. Et ideo dicit innocentibus per sapientiam dare astutiam: sine dubio, ne in Verbo Dei decipiantur fraude sophistica. Sed in hoc mihi videtur rationalis disciplinae meminisse, per quam doctrina verborum dictorumque significantia discernuntur, & univocisque sermonis proprietates, certa cum ratione distinguuntur, in qua praecipue erudiri convenit pueros: hoc enim hortatur, cum dicit: Ut det puero juniori sensum & cogitationem. Et quia, qui in his eruditur, necessario rationabiliter per ea quae didicit, semetipsum gubernat, & vitam suam moderatus librat: propterea dicit: Intelligens autem gubernacula accipiet. Post haec vero cognoscens in verbis divinis, quibus per Prophetas humano generi traditus est ordo vivendi, diversos esse eloquii tropos, & varias dicendi species: ac sciens haberi in eis aliquam figuram, quae Parabola appellatur, & aliam quae obscura dictio vocetur: aliaque quae aenigmata nominentur, & alia quae dicta sapientum dicuntur, scribit. Intelliges quoque Parabolam & obscurum sermonem, dictaque sapientum & aenigmata. Per haec ergo singula, rationale locum manifeste & evidenter exponit, ac more veterum succinctis brevibusque sententiis, ingentes & perfectos explicat sensus. Quae si quis est qui in lege Domini meditare die ac nocte, & si quis est sicut iusti os, quod meditare Domini sapientiam, investigare diligentius poterit & invenire: si tamen recte quis erit, & quaerens pulsaverit ostium sapientiae, petens à Deo ut aperiat sibi, & mereatur accipere per Spiritum sanctum verbum sapientiae, verbum scientiae, fierique particeps illius sapientiae, quae dicebat: Extendebam enim verba mea, & non audiebatis. Et merito extendere se dixit verba in eius corde, cui dederit Deus, sicut supra diximus, latitudinem cordis. Dilatatur namque illius cor, qui potest ea quae breviter in mysteriis dicta sunt, latiore doctrina, sumptis ex voluminibus divinis assertionibus explanare. Oportet igitur secundum hanc eandem sapientissimi Salomonis doctrinam, eum qui sapientiam scire desiderat, incipere ab eruditione morali, & intelligere illud quod scriptum est: Concupiisti sapientiam: serva mandata, & Dominus dabit eam tibi. Ob hoc magister hic, qui primos homines divinam Philosophiam docet, operis sui exordium proverbiorum posuit libellum, in quo, ut diximus, moralis traditur locus: ut cum intellectu moribusque quis profecerit, veniat etiam ad naturalis intelligentiae disciplinam: atque ibi rerum causas naturalis que distinguens, agnoscat vanitatem vanitatum relinquendam: ad aeterna autem & perpetua properandum; & ideo post proverbia ad Ecclesiasten venit: qui docet, ut diximus, visibilia omnia & corporea, caduca esse & fragilia. Quae utique cum ita esse deprehenderit is qui sapientiae studet, sine dubio contemnet ea ac despiciet: & universo, ut ita dicam, saeculo renuncians, tendet ad invisibilia & aeterna: quae spiritualibus quidem sensibus, sed ad operis amorum quibusdam figuris docentur in Cantici Canticorum. Ideo enim novissimum locum tenet hic liber: ut tunc ad eum veniat, cum & moribus quis fuerit defecatus, & rerum corruptibilium atque incorruptibilium scientiam distinctionemque didicerit: per que in nullo possit ex his figuris quibus sponsa ad sponsum caelestis, id est, animae perfectae amor ad Verbum Dei describitur ac